

Promemoria

2018-09-11
Skolbibliotek
1 (7)

Skolbibliotek

2 (7)

Innehåll

1. Rättslig reglering av skolbibliotek	3
2. Vem som ansvarar för att elever får tillgång till skolbibliotek.....	4
3. Definition av skolbibliotek.....	4
4. Tillgång till skolbibliotek	5
5. Användande av skolbiblioteket som en del i undervisningen och för att stödja elevernas lärande	6
6. Tillsyn av skolbibliotek	7

Skolbibliotek

Skolbiblioteket har en viktig pedagogisk uppgift i att stödja elevers lärande. Det framgår av både skollagen och dess förarbeten samt läroplanerna. Skolbiblioteket kan på olika sätt bidra till elevers lärande, framförallt när det gäller att utveckla elevers läsande. Att kunna läsa och skriva är en förutsättning för i princip allt lärande. Men skolbibliotekets pedagogiska uppgift handlar om mer än att stimulera och stödja läs- och skrivundervisning i svenska och andra språk. Skolbiblioteket kan också vara en pedagogisk resurs i många andra ämnen och dessutom utgöra ett stöd i lärares arbete med att stärka elevers kompetenser i bl.a. informationsökning och källkritik.

1. Rättslig reglering av skolbibliotek

I 2 kap. 36 § skollagen (2010:800) fastslås att eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek.¹

Även i bibliotekslagen (2013:801) finns bestämmelser som gäller skolbibliotek. Av 1 § bibliotekslagen framgår att skolbiblioteken utgör en del av det allmänna biblioteksväsendet som består av all offentligt finansierad biblioteksverksamhet. I 2 § bibliotekslagen beskrivs ändamålet med biblioteken och i 3 § beskrivs ansvarsfördelningen mellan de olika bibliotekshuvudmännen. I 4-5 §§ bibliotekslagen beskrivs prioriterade grupper som biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet. I 10 § bibliotekslagen hänvisas till 2 kap. 36 § skollagen rörande att elever i de uppräknade skolformerna ska tillgång till skolbibliotek.

I läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet framhålls rektorns ansvar för skolbibliotek. Avsnittet om rektorns ansvar innehåller en uppräknning av ett antal områden där rektor inom givna ramar har ett särskilt ansvar. Ett av ansvarsområdena gäller skolans arbetsmiljö som ska utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges aktivt lärarstöd och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, bland annat skolbibliotek och digitala verktyg.² Likalydande bestämmelser finns i läroplanerna för specialskolan och sameskolan.³ Även

¹ Skolbibliotek behandlas i propositionen (2009/10:165) i den allmänna motiveringen på sid. 283–284 samt i specialmotiveringen på sid. 661. Ekonomiska konsekvenser behandlas på sid. 619–620. Skolbibliotek behandlas även i propositionen till bibliotekslagen (prop. 2012/13:147, s. 15-16, s. 33-34 och s. 58). Se även Skolinspektionens rapport Skolbiblioteket som pedagogisk resurs, 2018, dnr 400-2016:11433.

² Lgr 11, avsnitt 2.8.

³ Se Lspec 11 och Lsam 11, avsnitt 2.8 Rektors ansvar.

4 (7)

läroplanerna för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan har i princip samma innebörd⁴, dock med smärre skillnader i uttryckssätt.⁵

I läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet anges att ett annat av rektorns ansvarsområden är att skolbibliotekets verksamhet används som en *del i undervisningen* för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens.⁶ Likalydande bestämmelse finns i läroplanerna för specialskolan, sameskolan samt i läroplanerna för de frivilliga skolformerna.⁷

2. Vem som ansvarar för att elever får tillgång till skolbibliotek

I 2 kap. 36 § skollagen anges, som ovan framgått, att *eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek*. Bestämmelsen gäller såväl enskilda som offentliga huvudmän.

I 3 § bibliotekslagen anges att för skolbibliotek ansvarar kommuner, landsting, staten eller enskilda huvudmän i enlighet med bestämmelserna i 2 kap. skollagen. Detta innebär att även enskilda kan vara huvudmän för skolbibliotek i de fall en skola drivs av enskild huvudman. Enskilda huvudmän inom skolväsendet har ett självständigt ansvar för att deras elever har tillgång till skolbibliotek enligt 2 kap. 36 § skollagen. Kommunerna har inte något ansvar enligt skollagen för att så sker, utan ansvarar endast för sina egna elevers tillgång till skolbibliotek.⁸

3. Definition av skolbibliotek

I skollagen finns ingen närmare precisering av vad som kännetecknar ett skolbibliotek. Propositionen till skollagen anger att "med skolbibliotek brukar vanligtvis avses en gemensam och ordnad resurs av medier och information som ställs till elevernas och lärarnas förfogande och som ingår i skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande".⁹

Av bibliotekslagen framgår att skolbiblioteken utgör en del av det allmänna biblioteksväsendet som består av all offentligt finansierad biblioteksverksamhet.¹⁰ Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska

⁴ Lgy 11 och Lgysär 13 avsnitt 2.6 Rektors ansvar.

⁵ Däri anges "utbildningen utformas" istället för "arbetsmiljön utformas" respektive "ges handledning" i stället för "aktivt lärarstöd".

⁶ Lgr 11, avsnitt 2.8.

⁷ Lspec 11 och sam11, avsnitt 2.8 Rektors ansvar samt Lgy 11 och Lgysär 13 avsnitt 2.6 Rektors ansvar

⁸ Prop. 2012/13:147, s. 15-16 och s. 55.

⁹ Prop. 2009/10:165 s. 284, 661.

¹⁰ 1 § bibliotekslagen.

samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning och främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning samt forskning.¹¹ Biblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, bland annat genom att utifrån deras olika behov erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information. Biblioteken ska också ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på de nationella minoritetsspråken, andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska samt lättläst svenska.¹²

Varken i skollagen eller bibliotekslagen finns det några bestämmelser som ställer krav på att det ska finnas en skolbibliotekarie. Det finns inte heller någon reglering av vem som kan tjänstgöra i skolbibliotek. Regeringen beslutade dock i april 2016 om ett särskilt statsbidrag för personalförstärkning i skolbibliotek. Statsbidraget kan lämnas till huvudmän för grundskola, grundsärskola, specialskola, sameskola, gymnasieskola och gymnasiesärskola d.v.s. alla huvudmän som enligt skollagen är skyldiga att ge sina elever tillgång till skolbibliotek. Syftet med statsbidraget är att genom personalförstärkning öka skolbibliotekens möjligheter att verka i enlighet med 2 § bibliotekslagen, och då särskilt genom att öka möjligheterna för skolbiblioteken att stödja elevernas lärande, stimulera deras läslust och främja deras språkutveckling. Statsbidrag får bl.a. lämnas för anställning av personal som har utbildning inom biblioteks- och informationsvetenskap och som innebär en personalförstärkning, i form av en utökad personalnärvaro i skolbiblioteken¹³

4. Tillgång till skolbibliotek

Enligt skollagspropositionen ska organiseringen av skolbiblioteksverksamheten vara flexibel och tillgången till skolbibliotek kunna ordnas på olika sätt, beroende på de lokala förhållandena vid varje skola. Skolornas och elevernas olika behov och förutsättningar ska kunna medföra variation i anordnandet av skolbibliotek. Det är huvudmannen som avgör hur elevernas tillgång till skolbibliotek ska ordnas. Skollagens förarbeten förutsätter också att skolbiblioteket är en "gemensam och ordnad resurs" av medier och information som ställs till elevernas och lärarnas förfogande och som ingår i skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande.¹⁴

I takt med den ökade digitaliseringen i samhället uppkommer frågan om digitala skolbibliotek ska anses vara skolbibliotek. Skolinspektionen anser att skolbiblioteken

¹¹ 2 § bibliotekslagen.

¹² 4-5 §§ bibliotekslagen.

¹³ 1-6 §§ förordning (2016:370) om statsbidrag för personalförstärkning i skolbibliotek.

¹⁴ 2 kap. 36 § skollagen, prop. 2009/10:165 s. 284, 661.

6 (7)

kan komplettera det fysiska biblioteket med olika digitala resurser, men det innebär inte att skolbiblioteket enbart kan utgöras av ett digitalt bibliotek.

En annan fråga är om en skolenhet måste ha ett eget bibliotek eller om eleverna i stället kan hänvisas till exempelvis ett folkbibliotek på orten eller till en annan skolenhets skolbibliotek. I skollagspropositionen finns särskilda krav på hur skolbibliotek ska fungera; de ska vara en del av elevernas utbildning genom att *”ingå i skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande”*.¹⁵ Av läroplanerna framgår att skolbibliotekets verksamhet ska användas som en del i undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens. Eleverna ska alltså ha tillgång till ett bibliotek som är anpassat till och är en del av deras utbildning och som används i undervisningen. Lagens val av uttrycket *”tillgång till”*, i stället för att reglera att varje skolenhet ska ha ett skolbibliotek, öppnar för olika fysiska och digitala lösningar, under förutsättning att kraven på skolbibliotekens funktion är uppfyllda. Skolbiblioteket ska därför ligga så att det går att använda i undervisningen, antingen i skolans egna lokaler eller på rimligt avstånd från skolan. Det kan till exempel lösas genom att en skola och ett folkbibliotek, med lokaler i direkt anslutning till varandra, har ett samarbete som innebär att alla krav på ett skolbiblioteks funktion är uppfyllda.¹⁶

5. Användande av skolbiblioteket som en del i undervisningen och för att stödja elevernas lärande

Förutom den fysiska tillgången till skolbibliotek är ett grundläggande krav enligt förarbetena till skollagen att skolbiblioteket fyller funktionen att stödja elevernas lärande, det vill säga används aktivt i utbildningen.¹⁷ Denna aspekt förtydligas i läroplanerna genom att det däri anges att rektor har ett särskilt ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en *del i undervisningen* för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens. Vidare anges i läroplanerna för förskolan, grundskolan och fritidshemmet, specialskolan samt sameskolan att skolans arbetsmiljö ska utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper ska få tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, bland annat skolbibliotek¹⁸. Även läroplanerna för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan har samma innebörd¹⁹, dock med smärre skillnader i uttryckssätt.²⁰ I skollagen regleras skolbibliotek i anslutning till lokaler och utrustning som behövs för att syftet med utbildningen ska kunna uppfyllas.

¹⁵ Prop. 2009/10:165 s. 284.

¹⁶ Skolinspektionen (2017). s. 178.

¹⁷ Prop. 2009/10:165. s. 284, 661.

¹⁸ Se lgr 11, avsnitt 2.8 samt Lspec 11 och Lsam11, avsnitt 2.8 Rektors ansvar.

¹⁹ Lgy 11 och Lgysär 13 avsnitt 2.6 Rektors ansvar.

²⁰ Däri står *”utbildningen utformas”* istället för *”arbetsmiljön utformas”* respektive *”ges handledning”* i stället för *”aktivt lärarstöd*.

Av förarbetena till skollagen framgår att skolbiblioteken spelar en viktig roll för att stimulera elevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen.²¹ Läroplanerna lyfter fram att läsning, språkutveckling, informationssökning och källkritik är viktiga förmågor som alla elever behöver för fortsatta studier, i arbetslivet och som medborgare i samhället. Detta är områden som alla lärare i någon mån måste behärska och integrera i sin undervisning, men med ett bemannat skolbibliotek på skolan går det att få extra stöd i detta arbete.

Skolinspektionen har ibland i tillsyn av skolor bedömt att det skolbibliotek som finns på skolan inte används aktivt i undervisningen. Det kan exempelvis röra sig om att skolbiblioteket har ett så begränsat öppethållande att det inte kan användas som en del i undervisningen. Skolinspektionen anser vidare att det bör finnas ett organiserat samarbete mellan en skola och ett folkbibliotek för att kravet att det ska användas som en del i undervisningen ska vara uppfyllt. Det räcker alltså inte att skolan och eleverna sporadiskt besöker ett folkbibliotek i samma kommun.

6. Tillsyn av skolbibliotek

Sammanfattningsvis ställer Skolinspektionen följande krav för att eleverna ska anses ha tillgång till skolbibliotek som används i undervisningen:

1. Eleverna har tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller på rimligt avstånd från skolan som gör det möjligt att kontinuerligt använda biblioteket som en del i elevernas undervisning för att bidra till att nå målen för utbildningen.
2. Biblioteket omfattar böcker, facklitteratur och skönlitteratur, informations-teknik och andra medier.
3. Biblioteket är anpassat till elevernas behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.
4. Skolbiblioteket används som en del i undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens samt utgör ett stöd i elevens lärande och utveckling.

²¹ Prop. 2009/10:165. s. 283-284.